

Ophavsret til undervisningsmateriale

Morten Rosenmeier

*Professor, KU, og formand for Udvalget til
Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde (UBVA)*

*Morten Rosenmeier er professor i ophavsret ved Det Juridiske Fakultet, KU, og formand for UBVA. Han har skrevet forskellige bøger om ophavsret mv. Man kan se mere om ham på hans hjemmeside:
www.jur.ku.dk/mortenrosenmeier.*

Ophavsret til undervisningsmateriale

Undervisningsmateriale er normalt beskyttet af ophavsretsloven. Og når det handler om det undervisningsmateriale, lærerne selv laver, er det som udgangspunkt dem selv, der har ophavsretten. Som lærer har man f.eks. ophavsret til sine PowerPoint-handouts eller til sine undervisningsvideoer og fotografier. Hvis man bruger materiale, andre har lavet, i sit undervisningsmateriale, f.eks. klip på Youtube eller tekststykker fra bøger, skal man selvfølgelig have tilladelse eller tjekke sin Copydan-aftale. Se mere om det på UNI-C og UBVAs portal om »E-læring og jura« på www.uni-c.dk/jura. Men når det handler om det materiale, man selv laver som lærer, er det som udgangspunkt én selv, der har ophavsretten. Sådan er det, selvom man har lavet materialet som led i sit arbejde som lærer, med henblik på at bruge materialet i undervisningen.

Det skyldes de ophavsretlige regler om ophavsret til værker lavet af ansatte ophavsmænd. De regler siger, at medmindre der er aftalt noget andet, så er ophavsretten til et værk, som en ansat har lavet som led i sit arbejde, hos den ansatte. Arbejdsgiveren får kun de dele af ophavsretten, som er nødvendige for, at arbejdsgiveren kan fortsætte sin sædvanlige virksomhed.

Eksempel: En avis har som sin sædvanlige virksomhed at udgive de ansatte journalisters artikler i avisen. Den del af journalisternes ophavsret, der vedrører trykning i avisen, går derfor automatisk over til den, uden at der behøver at være aftalt noget. Derimod må aviserne ikke uden en aftale trykke journalisternes artikler i bøger, eller tillade andre at gøre det. Det er nemlig ikke en del af avisers sædvanlige virksomhed at udgive de ansattes artikler i bogform. Den del af ophavsretten, der handler om det, er derfor ikke gået over til avisen, men blevet hos journalisterne.

Når lærerne selv har ophavsretten til deres undervisningsmateriale, hænger det sammen med, at det traditionelt ikke indgår i skolers sædvanlige virksomhed at bruge lærernes undervisningsmateriale. Det er lærerne selv, der bruger det, ikke skolerne. Derfor kan en skole f.eks. ikke pludselig bestemme, at den vil udgive lærernes PowerPoint-handouts i et kompendium, eller at den vil publicere deres eksamensopgaver i en opgavesamling. Det er en ny virksomhed, som indebærer en ny måde at bruge de ansattes værker på.

Læs mere i UBVAs informationsbog »Ophavsret for begyndere«, kapitel 7, afsnit K. Man kan downloade bogen gratis fra www.ubva.dk under punktet »Publikationer«.

Når det handler om materiale, der indgår i e-læring, vil det udgangspunkt her nok blive modificeret i de kommende år. E-læring bliver mere og mere udbredt på danske uddannelsesinstitutioner. Og nogle steder tror man så meget på det, at man opretter store e-læringsenheder, hvor grafikere, webdesignere og andre eksperter sidder klar til at hjælpe lærerne med at lave e-læring i topkvalitet. Sådan er det bl.a. på Aarhus Købmandsskole. Her har de lavet en stor e-læringsenhed, der hedder »Adventures«. Den har over 20 ansatte, der hjælper lærerne med at lave e-læringsløsninger.

I sådan en situation er det ikke holdbart, hvis det er de enkelte lærere, der skal have den fulde ophavsret til deres e-læringsmateriale. Det er naturligt, at skolen får del i den i en eller anden udstrækning. Hvis f.eks. en lærer har lavet et omfattende, kostbart e-læringsforløb i samarbejde med en e-læringsenhed, holder det ikke rigtig, hvis læreren kan tage det hele med, når han rejser, og anlægge sag for ophavsretskrænkelser, hvis der er nogen af hans kolleger, der bruger forløbet i deres undervisning. Det naturlige må være, at lærere, der laver e-læring i skolernes e-læringsenheder, tillader deres kolleger at bruge materialet i deres undervisning.

Derfor er der mange skoler, der gerne vil have aftaler med de ansatte om ophavsretten til deres undervisningsmateriale. Det kan man sådan set godt forstå. Og aftaler om ophavsretten til undervisningsmateriale er faktisk også gode for lærerne, fordi de ellers risikerer at krænke deres kollegers ophavsret. Men på den anden side er det vigtigt, at aftalerne bliver skruet sammen på en ordentlig måde. Lærerne bør ikke give slip på al deres ophavsret, men kun den del af den, skolerne har brug for.

UBVA varetager de ophavsretlige interesser for AC-organisationernes medlemmer, herunder Dansk Magisterforening, Gymnasieskolernes lærerforening og Handelsskolernes lærerforening. UBVA anbefaler, at lokalaftaler om lærernes ophavsret formuleres på en måde, der tager hensyn til begge parter.

Det indebærer efter UBVAs mening, at aftalerne forholder sig fornuftigt og gennemtænkt til:

- Hvilken type af materiale skal være omfattet af aftalerne?

UBVA anbefaler, at man kun medtager decideret undervisningsmateriale såsom PowerPoint-slides og handouts o.l., men derimod ikke egentlige artikler og bøger. Det skyldes bl.a., at man, hvis den slags materiale er omfattet, afskærer lærerne fra at få royalties og penge fra Copydan. Det kan igen i nogle tilfælde undergrave incitamentet til fremtidig lærebogsproduktion på dansk. I det omfang der er tale om bøger og artikler, der er udgivet på forlag, vil skolerne i øvrigt skulle have en udtrykkelig tilladelse fra forlagene, før der sker upload af materialet til databaser mv. Ellers krænker man forlagenes ophavsret.

- Hvornår afgiver underviserne deres ophavsret til materiale? Er alt det materiale, underviserne producerer, automatisk omfattet, eller skal der noget særligt til?

UBVA anbefaler, at underviserne kun afgiver ophavsret til materiale, som de anser for færdigt. Derimod bør man ikke som lærer acceptere, at andre bruger materiale, man endnu ikke er tilfreds med, og som man derfor gerne vil arbejde videre med, før man giver slip på det. En løsning kan være at aftale, at lærerne har pligt til at uploade færdigt undervisningsmateriale til skolens database, og at de, når det er sket, dermed giver skolen ret til at disponere over materialet i bestemte henseender.

- Hvad er det nærmere, skolerne skal kunne gøre med undervisningsmaterialet? Hvilke databaser skal det uploades til, og hvem har adgang til baserne?

UBVA anbefaler, at upload kun skal ske til skolernes egne baser, og at det kun skal være deres egne ansatte, der skal kunne genbruge materialet. Derimod bør skolerne ikke kunne f.eks. sælge materialet videre til andre skoler eller tillade udenforstående at bruge det, medmindre der i det konkrete tilfælde gives tilladelse fra lærerne eller man i hvert fald betaler dem for det.

- Skal det være muligt for lærerne at trække undervisningsmateriale tilbage igen, f.eks. med henblik på revision?

UBVA anbefaler, at aftalerne formuleres på en måde, som giver lærerne adgang til det.

- Skal andre end den lærer, der har lavet materialet, have mulighed for at ændre i det og redigere det?
- Skal læreren kunne kræve, at vedkommendes navn ikke slettes fra materialet? Og hvis det er tilfældet, skal vedkommende så også have adgang til at kræve sit navn fjernet igen? Det kan bl.a. være relevant, hvis det er aftalt, at andre skal kunne ændre i materialet, og der sker ændringer, læreren har det svært med.
- Skal læreren selv kunne genbruge materialet, hvis vedkommende får nyt arbejde?

Både lærere og skoler er meget velkomne til at henvende sig til UBVA, hvis de gerne vil have konkret rådgivning om, hvad der skal stå i aftaler om undervisernes ophavsret. UBVA kan kontaktes pr. mail på adressen hfa@ac.dk.

UBVA stiller også meget gerne op til gå-hjem-møder rundt om på skoler og uddannelsesinstitutioner.